

VICTOR DELEU, LA 8 IUNIE 1917, LA IAȘI

În condițiile primului război mondial, în faza de pregătire a luptelor urmate de victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz din vara anului 1917, prizonierii români, foști soldați, ofițeri și subofițeri în armata austro-ungară, aflați în Rusia, se organizează în unități militare pentru a-și aduce contribuția la mărețul act de alungare a cotropitorilor germani de pe pământul României, și lupta în continuare pentru unirea într-un singur stat a tuturor teritoriilor locuite de români.

Mărturiile contemporane immortalizate pe documentele vremii, indiferent de forma și natura lor, ne relevă faptul că un rol de primă importanță, creierul organizatoric al întregii acțiuni mai sus amintite a fost un fiu al Sălajului în persoana avocatului Victor Deleu* din Șimleu-Silvaniei, el însuși prizonier, în Rusia.

Unitățile militare de voluntari români din Rusia la începutul verii anului 1917 intră în România, unde la Iași în 8 iunie 1917 li se face o primire deosebit de frumoasă, pecetluindu-se în acele clipe „Prima Alba-Iulia“, adică deplina unitate în gând și fapte a românilor de-o parte și de alta a lanțului carpatic.

Victor Deleu și voluntarii săi simbolizau în modul cel mai perfect Ardealul. Acesta nu venea la România, care se afla în clipe grele, fugărit, nici chinuit și flămînd, căutînd adăpost, nici jeluindu-și soarta în cîntece. Venea în chip de ostaș, cu arma în mînă, dîrș și hotărît, cu credința nestrămutată în victorie ca, alături de fratele său de sînge, ostașul armatei române, să făurească împreună prin lupte și jertfe „România Mare de mîine“.

Memorabilă rămîne pentru oricine cuvîntarea rostită: „Eram datori să venim noi la voi, azi, cînd voi trăiți pentru noi zile atît de grele“ spunea Victor Deleu de pe soclul statuii lui Cuza din Piața Unirii a Iașilor în 8 iunie 1917. Și mai departe: „Noi am pornit din țară străină dar am pornit cu un

* S-a născut la 25 mai 1876 în com. Pericei, Jud. Sălaj. Urmează cursurile primare în com. natală, iar cursurile liceale în mai multe localități din Transilvania. Este absolvent al Facultății de drept din Budapesta. Între 1905—1914 este avocat la Șimleul Silvaniei; redactează împreună cu Ioan P. Lăzăr „Gazeta de Duminică“ ia parte activă la toate activitățile politice și culturale din Șimleul-Silvaniei și jur.; este candidatul P.N.R. la alegerile dietale din 1910 și 1911 în circumscripția electorală Șimleul-Silvaniei, fiind considerat un element periculos și trimis pe frontul din Bucovina unde cade prizonier în octombrie 1914 la ruși.

singur gînd: să mergem acasă. De aceea drumul nostru nu era decît unul singur, înainte. Și mergînd înainte vom birui! Vom birui, pentru că nu sînt așa de înalți Carpații cît ne sînt inimile de înălțate!”¹

Cuvintele sale profetice, fluidul magnetic emanat de făptura sa cioplită parcă în stîncă munților a pătruns în sufletul mulțimei, a electrizat-o și i-a redat încrederea în victoria finală pregătind-o pentru încordarea ce avea să o aștepte la Mărăști, Mărășești și Otuz.

Desigur Victor Deleu a săvîrșit și alte acțiuni importante pentru neamul și patria sa. Întreaga-i activitate dinaintea primului război mondial desfășurată în Sălaj pentru națiunea și cultura română, participarea la actul Unirii de la Alba-Iulia la 1 decembrie 1918, la organizarea noului stat român în Consiliul Dirigent, ca legiuitor în parlament, ca primar al Clujului², ca președinte al Uniunii Fostilor Voluntari Români și al Micii Antante a Voluntarilor. Dar încrustată nemuritor în istoria neamului nostru a rămas chipul și ființa sa în memorabila zi de 8 iunie 1917, din Piața Unirii a Iașilor. În această postură îl vor vedea pururi contemporanii săi și astfel va rămîne pentru viitorime.

Reîntors acasă de la Adunarea din Piața Unirii, în seara zilei de 8 iunie 1917, Octavian Goga va spune soției și surorii sale: „Manifestul Voluntarilor și cuvîntarea lui Victor Deleu, un om din generația mea, dîrz, așa cum îl caracterizează numele „de leu“, sînt primele pietre de temelie a unității naționale”³.

Nicolae Iorga va nota în „Memoriile” sale la ziua de 8 iunie 1917: „Zguduitoare înîmpănare a ardelenilor în Piața Unirii, plină cum nu s-a mai pomenit”. „Victor Deleu, șeful ardelenilor răspunde cu un discurs de o extraordinară putere”⁴. Take Ionescu îl numește „erou” pe „ofiterul ardelean din Piața Unirii”⁵. Iar Petre Locusteanu, în articolul său „O eră nouă” descrie splendid emoționantul moment de neuitat: „Cînd locotenentul ardelean Deleu s-a ridicat pe soclul monumentului alături de grupul de bronz al patrioților care au făcut prima Unire, părea că din grup se desprinde un bronz reîn-suflețit printr-o minune dumnezeiască ca să arunce în cumpăna faptelor noastre de azi una din inimile de atunci. Și deodată am simțit că năvălește spre noi un flux de aer nou. Cuvintele vorbitorului, lapidare ca însăși formulele adevărului spontan, au deschis parcă în zarea plumburie o fereastră spre Ardealul iubit. Și o clipă am avut impresia că de pe monumentul lui Cuza se vede limpede și fără nici o piedică pînă departe de tot, în Cîmpia istorică a Libertății din Blaj”⁶.

¹ „Discursul lui Victor Deleu din Piața Unirii a Iașilor în 8 iunie 1917”, în *România*, Iași, anul I, nr. 126 din 10 iunie 1917.

² D. E. Goron „Opera socială a lui Victor Deleu la Cluj”, comunicarea ținută la sesiunea științifică de la Cluj-Napoca, din 25 noiembrie 1976.

³ E. Bufnea: „Cum l-am cunoscut pe Victor Deleu” comunicarea la simpozionul de la Pericea, Sălaj în 25 mai 1974.

⁴ N. Iorga, „Memorii”, I, București, p. 33—35.

⁵ T. Ionescu: „Ardelenii în Iași” în *Evenimentul*, Iași, anul XXV, Nr. 104, din 10 iunie 1917.

⁶ P. Locusteanu: „O eră nouă” în *România*, Iași, anul I, Nr. 137 din 21.06.1917.

După ce Victor Deleu s-a stins din viață, în ultima zi a anului 1939, cei care au participat la funeraliile lui naționale, prin cuvînt sau scris și-au reamintit în primul rînd de locotenentul voluntar Victor Deleu însuflețind mulțimea de vrere, curaj și credință de pe soclul statuii lui Cuza Vodă, la Iași.

„Apariția legiunilor voluntarilor la Iași, spunea profesorul dr. Coriolan Tătaru, în frunte cu președintele lor Victor Deleu, a pricinuit momente neuitate de entuziasm și a întărit credința în victoria finală. Participarea voluntarilor ardeleni și bănățeni în luptele finale ale dezrobirii a pecetluit cu sînge dreptatea noastră și triumful idealului de întregire”.⁷

Iar Voicu Nițescu îl revede la catafalc așa cum l-a văzut și cum i-a rămas în minte la Iași, în 8 iunie 1917. „Aclamat vijelios de imensa mulțime înveșmîntat în uniforma ostașilor gata de jertfă pentru idealul național, încins în aureola împletită de razele soarelui ce-i cădeau pe fruntea bronzată, în acele mărețe clipe, „leu neînfricat” cum ziceau cei ce îi ascultau cuvîntul inspirat, așa ne va rămîne veșnic în amintire figura lui Victor Deleu”⁸.

Mihai Popovici, deasemenea prezent și pârtaș al marilor zile de la Iași continuă, în penegiricul pe oare îl rostește: „Cine ar putea să uite vreodată cum acest arhanghel al vîrurilor Ardealului și Banatului făcea mărturisirile unui neam subjugat care își zărea zorile libertății, sub statuia de bronz a marelui voievod al țăranilor, Alexandru Cuza”. „Cîte lacrimi de bucurie nu s-au vărsat în ziua aceea! Acolo, sub imboldul strălucitului cuvînt și suflet al lui Victor Deleu, s-a jucat pentru prima oară adevărata horă a Unirii. Acolo s-au încheat pentru prima oară de la începutul războiului sufletele cinstite ale celor de dincoace și de dincolo de Carpați. Venirea Voluntarilor în acele zile de grea încercare, cînd multe inimi șovăiau, cînd multe voinți firave disperaseră și cînd multe caractere slabe trecuseră în rîndurile dușmanilor, a însemnat picătura de apă rece celui sleit de arșița dogoritoare a nenorocului. Era învierea nădejdi și a credinței în triumful final. Acolo în Iașul pribegiei noastre am cunoscut pe Victor Deleu, în toată măreția sufletului său”⁹.

Alt pârtaș prezent al trecutului istoric scriitorul Ion Agîrbiceanu, consemnează astfel figura lui Victor Deleu, sudată cu măreția clipă: „Apogeul sensibilității sale românești l-a ajuns Victor Deleu în capitala Moldovei și a României luptătoare de atunci cînd, în vara anului 1917, în Piața Iașilor, în fruntea Corpului de voluntari ardeleni, a avut norocul să trăiască cele mai înălțătoare clipe ale istoriei românești și nu ca un factor pasiv ci ca unul care în Rusia, între prizonierii români, a dat dovada sufletului său arzător de apostol întru închegarea și organizarea Corpului voluntarilor. Colegii lui, care l-au ales de conducător, la Darnița lîngă Kiev, au cunoscut înalta valoare a lui pentru un act atît de măreț care a fost întîia manifestare în fața lumii întregi că Ardealul, Banatul și Bucovina luptă pentru idealul de întregire poli-

⁷ C. Tătaru, „Victor Deleu” în *Tribuna*, Cluj, anul III. nr. 3 din 5 ianuarie 1940.

⁸ V. Nițescu: „Victor Deleu, omul, soldatul și luptătorul național în *Tribuna*, Cluj, anul III, nr. 4, din 6 ian. 1940.

⁹ M. Popovici: „Victor Deleu, omul, luptătorul pentru dezrobire, camaradul” în *Tribuna*, Cluj, anul III, nr. 5 din 7 ian. 1940.

tică a neamului. Numele lui Victor Deleu a fost legat indestructibil de acest act istoric național care și-a avut repercusiunile sale binefăcătoare în opinia publică mondială pentru făurirea idealului național al românismului de pretutindeni¹⁰.

Ziarul *Universul*, în numărul 6 din 7 ianuarie 1940 consemnează în articolul „Victor Deleu”, „un mare luptător naționalist”: „După cum a fost și simbolul Unirii celei ce trebuia să se înfăptuiască, Victor Deleu a fost animatorul acelei mișcări de reînviere a conștiințelor naționale și întărire a credinței în triumful cauzei noastre și de aceea numele său va rămâne strâns legat de al acelora care au făcut parte din marea generație a citorilor României Mari”.

Ziarul *Unirea din Blaj* menționează: „De numele lui se leagă pe veci strălucita faptă românească pe care o reprezintă organizarea legiunilor de voluntari ardeleni în Rusia care au luptat în armata română pentru dezrobirea Ardealului”¹¹. La fel și Sever Bocu, avea să rememoreze pentru posteritate câteva amintiri despre Victor Deleu și pe care le publică în Ziarul „Vestul” în articolul „8 iunie 1917, ziua lui Victor Deleu” spune: „Acea zi din Iași, în jurul statuii Domnului Unirii, fu într-adevăr măreață! De la suveran pînă la ultimul soldat se redresa magnetic sub pașii Ardealului tînăr ce defila pe străzile Iașului în cîntece și crengi verzi la capele, străzi pe care de luni de zile nu se mai auzea decît sunetele lugubre ale marșurilor de înmormîntare. Se repetă scena primei Uniri cîntată de Vasile Alecsandri, se jucă iar Hora Unirii. Din bronz privea încîntat Domnul Unirii iar din basoreliefuri păreau a voi să iasă Brătenii și Kogălnicenii binecuvîntînd uriașul efort al nepoților în luptă cu destine vrăjmașe, năpraznice. Cel ce a dominat însă cu adevărat măreția zilei, cel ce a stors lacrimi și s-a înscris cu adevărat cu un singur discurs în istoria elocinței românești cum s-a înscris cu o singură poezie, cu „Deșteaptă-te Române” Andrei Mureșanu în istoria literaturii românești, n-au fost marii oratori ci el, neoratorul, modestul avocat obscur din Șimleul Silvaniei, el, omul desemnat pentru acest rol de providență, care-i dădea aripi îi turna foc în verb. Toți au alergat la el să-l îmbrățișeze, el care reprezenta atît de grandios în aceea clipă imaginea Transilvaniei pentru care se vărsa sîngele, nu în zadar¹².

În același număr din ziarul *Vestul* din Timișoara, Ion Vultur scrie: „Acolo în Iașul disperării unde negre erau lipsurile de nădejdi și negre sufletele în care se frămîntau grijurile, nesiguranța zilei de mîine și teama de o nouă încălcare a Moldovei, ai venit tu atunci, Victor Deleu, ca un sol mîntuitor trimis de Dumnezeu, cu feciorandri tăi aruncați prin groazele Siberiei, adunați ca puii golași rătăciți în furtună din care ai strîns regimente, regimente multe și falnice. Voluntarii Ardeleni! Armata salvatoare! Armata aducătoare de viață! de sănătate trupească și sufletească!”. Și ai stat tu Victor Deleu, cu fruntea ta înaltă, cu sufletul tău de țaran simplu, cinstit și drept și ai glășuit

¹⁰ I. Agîrbiceanu: „Victor Deleu” în *Tribuna*, Cluj, anul III, nr. 2 din 2 ianuarie 1940.

¹¹ xxx „Victor Deleu” *Unirea*, Blaj, anul I, nr. 1/6 ian. 1940.

¹² S. Bocu, „8 iunie 1917, ziua lui Victor Deleu” în *Vestul*, Timișoara, anul XI, nr. 2351 din 6 ianuarie 1940.

fraților cu vorbe puține și line, potolite ca firea ta fericită din Sălajul cu dealuri și vii mănoase și ai picurat bucuriile nădejdlor în sufețele lor și s-a renăscut încrederea în ziua izbândei¹³.

În fine, voluntarul Elie Bufnea, în vorbirea pe care a ținut-o în 3 ianuarie 1942 cu ocazia comemorării a doi ani de la moartea lui Victor Deleu, îi reînvie chipul astfel: „Cuvintele lui rostite la Iași într-o zi de mari nădejdi românești, rostite în numele Ardealului eroic, în numele voluntarilor, au fost profetice și rămân pentru totdeauna un îndemn nou și un adevăr etern: Carpații sînt prea mici față de înălțimea inimilor care bat în piepturile voluntarilor și oștirii românești. Ca atare, Victor Deleu a fost dintre acei români ardeleni care au dat poruncile la vreme și semnalul de atac. Acesta a fost Victor Deleu, eroul!”

Voluntarii români transilvăneni și Victor Deleu nu s-au dezis ci și-au respectat întocmai jurămîntul de la 8 iunie 1917 față de patria română și făgăduiala făcută prin glasul lui Victor Deleu, poporului adunat în Piața Unirii a Iașilor.

Au luat parte la bătăliile de pe frontul Mărășeștiului și Oituzului, în special Victor Deleu în luptele de la Panciu și Valea Zăbrăuțului. Apoi remobilizați la 1 noiembrie 1918 și 4 februarie 1919, au participat efectiv ca unități ale armatei române — „Voluntarii lui Deleu” — cum li se spunea atunci, la curățirea teritoriului țării de ultimele rămășițe ale rezistenței dușmane.

Adrian Ganea are perfectă dreptate cînd scrie că: „La Unirea cea mare, voluntarii au pus prima și cea mai solidă piatră fundamentală”¹⁴. Iată de ce păstrînd cu pietate memoria lui Victor Deleu, noi sălăjenii, îndrăgim Iașul unde s-a desfășurat marea clipă care a adus lui Victor Deleu nemurirea și i-a încrustat pentru totdeauna chipul în istoria neamului nostru.

DORU E. GORON

VICTOR DELEU A IAȘI: 8 JUIN 1917

(Résumé)

L'auteur met en évidence d'après les dépositions contemporaines la figure du révolutionnaire Victor Deleu, l'organisateur du corps de volontaires roumains de Transylvanie et de Bucovina, aussi que le moment de la „Première Alba-Iulia”, cet-à-dire l'accueil de ceux-ci à Iași, le 8 juin 1917.

¹³ I. Vultur: „Ofițerul ardelean necunoscut”, în *Vestul*, Timișoara anul XI, nr. 2351 din 6 ianuarie 1940.

¹⁴ A. Ganea, „Contribuția voluntarilor români la marea Unire” în T. Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, Oradea, I, 1938. p. 333.